

Γέροντας Μωϋσής Αγιορείτης: Η ησυχαστική παράδοση στο Άγιον Όρος από τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά έως σήμερα

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Άγιοι - Πατέρες](#) - [Γέροντες](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ήταν κυρίως Αγιορείτης. Στη θεοφώτιστη διδασκαλία του διδάσκει αυτό που συνάντησε και βίωσε στο Άγιον Όρος. Ο άγιος Γρηγόριος ήταν Αγιορείτης πριν γίνει Αγιορείτης, αφού είχε συνεχή τον σύνδεσμο με την ασκητική, ησυχαστική, αθωνική ζωή. Όταν αναγκάστηκε να εξέλθει του

μεινε ακραιφνής δόξες, μέχρι τη

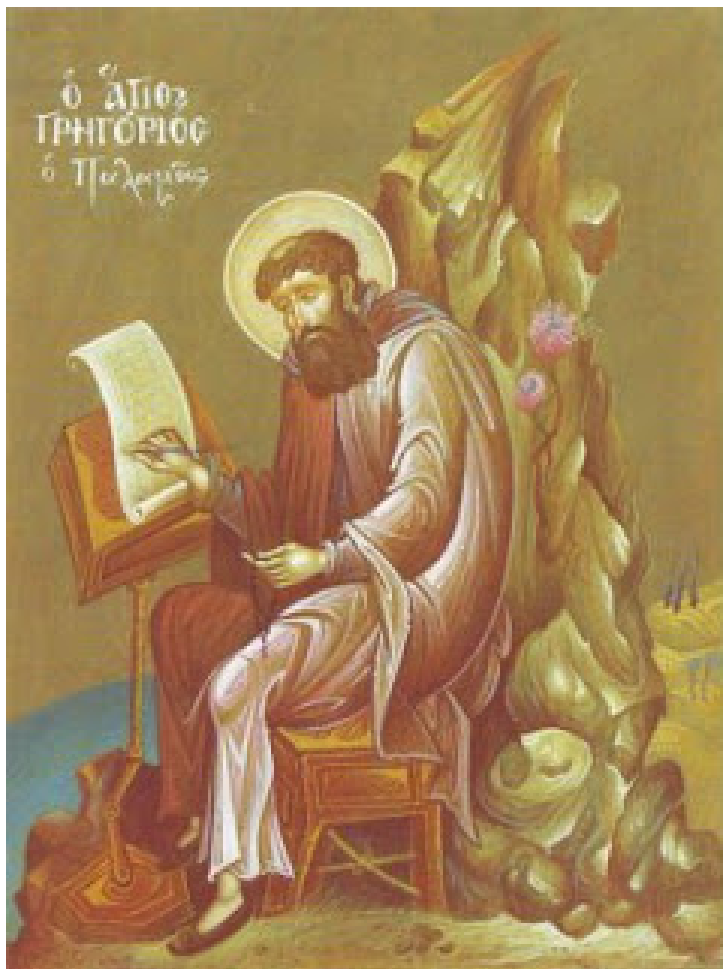

Η διδασκαλία

του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά δεν είναι ιδιαίτερα πρωτότυπη, αλλά συμπύκνωση όλης της παλαιότερης διδασκαλίας της Εκκλησίας, στη διάκριση μεταξύ ουσίας και ενεργείας του Θεού, που συναντούμε στην Αγία Γραφή, στους Αποστολικούς Πατέρες, στους Καππαδόκες Πατέρες, ιδίως στον Μ. Βασίλειο και κατόπιν στον άγιο Ιωάννη Δαμασκηνό, τον άγιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο. Η παλαμική διδασκαλία παρουσίασε θαυμάσια τις διαστάσεις και τις συνέπειες της σωτήριας αυτής διδασκαλίας.

Ο Βαρλαάμ αποτελεί τον κανονάρχη των ορθολογιστών φιλοσόφων, που αμφισβητούσαν βάνουσα την ησυχαστική ζωή των νηπτικών πατέρων του παραδοσιακού αθωνικού Ορθόδοξου μοναχισμού. Η τυχόν επικράτηση των αιρετικών βαρλααμικών απόψεων θα σήμαινε κατάργηση του μοναχισμού και της νηπτικής του εργασίας. Ο άγιος Γρηγόριος σταθερά επέμενε ότι ο αληθινός δρόμος της θεογνωσίας είναι η καθαρότητα της καρδιάς κι όχι η έξαρση της λογικής που οδηγεί στον αγνωστικισμό. Ένα από τα πρώτα έργα του αγίου το «Υπέρ των ιερώς ησυχάζοντων» αναφέρεται με σαφήνεια στην παιδεία κι ότι η φιλοσοφία δεν οδηγεί στη γνώση του Θεού, καθώς επίσης στη νοερά προσευχή και στο άκτιστο φως.

Ο άγιος Γρηγόριος μετέβη στο Άγιον Όρος ως μαθητής και όχι ως διδάσκαλος. Η πολυετής προσευχή του ήταν «Κύριε, φώτισόν μου το σκότος!». Διετέλεσε υποτακτικός θεοφώτιστων Γερόντων, παρέμεινε σιωπηλός και μόνο όταν υπήρξε απόλυτη ανάγκη μίλησε και έγραψε κι εξήλθε του Όρους, για να μεταφέρει την Παράδοση της Εκκλησίας, που μελέτησε και διδάχθηκε, και το καθαρό βίωμα της εμπειρίας του. Ο ησυχασμός είναι η ουσία της Ορθόδοξου Παραδόσεως, το βασικό γνώρισμα της αγιοπατερικής διδασκαλίας και αυτό μετέφερε, καθώς αναφέρει ο άριστος βιογράφος του άγιος Φιλόθεος ο Κόκκινος, ο επίσης νηπτικός και ησυχαστής. Ας δούμε τις ιερές μορφές Αθωνιτών όσιων και τη νοερά εργασία τους την εποχή του αγίου Παλαμά και μετά από αυτόν:

Ο ἅγιος Φιλόθεος ὡς Λαυριώτης μοναχὸς υπογράφει τὸν Ἁγιορείτικο Τόμο τοῦ 1339. Πήρε μέρος στὶς ησυχαστικὲς ἐρίδες, στὸ πλευρὸ τοῦ ἁγίου Παλαμά. Το 1346, ἐνῶ ἦταν ἀκόμη στὴ Μ. Λαύρα, ἔγραψε δύο λόγους περὶ τοῦ Θαβωρείου Φωτὸς καὶ κατὰ τοῦ Ἀκινδύνου. Πήρε μέρος στὴ Σύνοδο τοῦ 1351 ὡς μητροπολίτης Ἡρακλείας γιὰ τὸ ησυχαστικὸ ζήτημα καὶ συνέταξε τὸν Τόμο τῶν Πρακτικῶν τῆς. Το 1368 συνοδικὰ ἀναγνώρισε τὴν ἀγιότητα τοῦ Παλαμά καὶ καθώρισε τὴ μνήμη τοῦ τῆς Β΄ Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν συνθέτοντας τὴν ἀκολουθία τοῦ. Στὰ πολλὰ ἔργα τοῦ ὁ ἅγιος Φιλόθεος χρησιμοποιοῦν με χάρι τὴ χαρακτηριστικὴ ησυχαστικὴ ὁρολογία ὡς γνήσιος ησυχαστῆς.

Γέροντας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνέπνευσε καὶ μύησε στὰ καλὰ τῆς ησυχαστικῆς ζωῆς, εἶναι ὁ ὀσιος Νικηφόρος ὁ Ἡσυχαστῆς, ὁ ὁποῖος ἀσκήθηκε στὰ ἐρημικώτερα μέρη τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ διέδωσε τὶς ησυχαστικὲς ἀντιλήψεις μεταξὺ τῶν Ἁγιορειτῶν. Καρπὸς τῆς αθωνικῆς ησυχίας εἶναι ἡ σοφὴ πραγματεία τοῦ «Περὶ νήψεως καὶ φυλακῆς καρδίας», ποῦ βρίσκεται στὴ Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν. Ἐκτὸς τῆς μελέτης καὶ τῆς συγγραφῆς μόνιμο μέλημά τοῦ ἦταν ἡ ἀσκήση τῆς νοεράς προσευχῆς, ποῦ ἔχοντας πηγὴ τοὺς λόγους τῶν ἁγίων Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, Μακαρίου Αἰγυπτίου, Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, Διαδόχου Φωτικῆς καὶ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, ἐγίνε κτήμα τῆς φωτισμένης καρδίας

του. Γι' αυτό μπορεί να μιλά τόσο καθαρά περί νήψεως στα έργα του: «Την μεν προσοχήν τινές των αγίων νοός τήρησιν έφησαν, άλλοι δε καρδιακήν φυλακήν, έτεροι δε νήψιν και άλλοι νοεράν ησυχίαν και άλλοι άλλως. Τα δε πάντα εν και το αυτό δηλούσιν ως αν τις είποι άρτον και είποι και τεμάχιον και είποι και βουκίον, Ούτω και περί τούτων νόει. Τι δε εστί προσοχή και τι τα ταύτης ιδιώματα, ακριβώς μάθανε. Προσοχή εστί μετανοίας ακραιφνούς γνώρισμα, προσοχή εστί αθέτησις αμαρτίας και αρετής επανάληψις, προσοχή εστί συγχωρήσεως αμαρτιών ανενδοίαστος, πληροφορία· προσοχή εστί αρχή θεωρίας, μάλλον δε υπόθεσις θεωρίας· δια ταύτης γαρ ο Θεός, παρακύψας, εμφανίζεται τω νοί· προσοχή εστί αταραξία νοός, ή μάλλον, στάσις αυτής, δι' ελέους Θεού τη ψυχή βραβευθείσα· προσοχή εστί καθαίρεσις μεν λογισμών, Θεού δε μνήμης ανάκτορον και της των επερχομένων υπομονής ταμειούχος· προσοχή εστί πίστεως, ελπίδος και αγάπης παραίτιος»⁵. Ο ησυχαστής όσιος Νικηφόρος υπήρξε ένας από τους πρώτους και σημαντικούς προδρόμους της μεγάλης ησυχαστικής κινήσεως του 14ου αιώνα.

Επίσης Γέροντας του αγίου Παλαμά υπήρξε ο όσιος Νικόδημος ο Ησυχαστής (1322), ο οποίος κατά τον άγιο Φιλόθεο υπήρξε «ανήρ θαυμαστός κατά τε πράξιν και θεωρίαν», ασκητής έξω της μονής Βατοπαιδίου, τον οποίο ανακάλυψε ο θείος Παλαμάς, θαύμασε τον βίο του κι έζησε πλησίον του εν νηστεία και αγρυπνία και νήψει και αδιαλείπτω προσευχή επί μία τριετία (1319-1322) και από αυτόν έλαβε το μέγα και αγγελικό των μοναχών σχήμα.

Ο άγιος Παλαμάς συνδεόταν επίσης με τον Αθωνίτη φιλοησυχαστή κι αντιλατινόφρονα άγιο Θεόληπτο, μητροπολίτη Φιλαδέλφειας (1324/26). Είναι γεγονός και πρέπει να τονισθεί πως όλοι οι οπαδοί της ησυχαστικής κινήσεως ήταν και πρόκριτοι της ανθενωτικής, γι' αυτό και είχαν πρώτους αντιπάλους τους λατινόφιλους. Ο άγιος Θεόληπτος σε λόγο του «Περί του μοναδικού επαγγέλματος» γράφει προς μοναχό: «Την οδό της διανοίας οδεύων, τα ρήματα της ευχής αναλέγου· και διαλέγου τω Κυρίω αεί βοών και μη εκκακών πυκνά δεόμενος και την αναίδειαν μιμούμενος τής τον αμείλικτον κριτήν δυσωπησάσης χήρας. Τότε πνεύματι περιπατείς και σαρκικαίς επιθυμίαις ου προσέχεις και λογισμοίς κοσμικούς ου διατέμνεις της ευχής την συνέχειαν ναός δε Θεού χρηματίζεις, απερισπάστως τον Θεόν εξυμνών. Ούτω κατά διάνοιαν ευχόμενος, αξιούσαι και εις μνήμην Θεού διαβαίνειν και εν τοις αδύτοις του νου εισιέναι και μυστικάις θεωρίαις τον άόρατον κατοπτεύειν και γνωστικώς ενιαίως και αγαπητικάις εκχύσεσι, μόνος τω Θεώ μόνω κατά μόνas λειτουργών. Ο άγιος Θεόληπτος υπήρξε συμμαθητής του αγίου Παλαμά του ιερού «φροντιστηρίου» του οσίου Νικηφόρου Περί φυλακής της καρδιάς και της τέχνης της προσευχής. Ο άγιος Θεόληπτος μαθητή είχε τον λόγιο μητροπολίτη Εφέσου Ματθαίο και τη

μοναχή Ευλογία, πρώην αυτοκράτειρα Ειρήνη Χουμναίνα Παλαιολογίνα. Θεωρείται πρωτεργάτης ενός αναγεννητικού πνεύματος στο Βυζάντιο, βασισμένο στην πατερική παράδοση. Πρόκειται για λαμπρό εισηγητή του ησυχαστικού πνεύματος στις κοινωνίες του κόσμου και συνεχιστή του έργου του Αθωνίτη Οικουμενικού Πατριάρχη Αθανασίου, που έγινε φορέας των ησυχαστικών ιδεών μέσω των μαθητών του στον κόσμο και η προσευχή του Ιησού έγινε κτήμα πολλών, φτερουγίζοντας από τις έρημους και τις μονές, για να σκηνώσει σε όλη την Εκκλησία, ακόμη και στα αυτοκρατορικά δώματα, αφού ο άγιος Αθανάσιος υπήρξε σύμβουλος του αυτοκράτορα Ανδρόνικου του Β' του Παλαιολόγου και στην εποχή του πραγματοποιείται μια θεοκρατία στην πόλη του, στην καλύτερη μορφή της.

Την ίδια εποχή στο Άγιον Όρος εργάζεται ο μεγάλος νηπτικός πατήρ και διδάσκαλος της νοεράς προσευχής όσιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης (+1346), ο οποίος διέδωσε τον ησυχασμό σε όλα τα Βαλκάνια δια των αγίων μαθητών του. Ο βιογράφος και μαθητής του άγιος Κάλλιστος γράφει περί αυτού: «Πάσαν σχεδόν την των μοναχών πληθύν και νύκτωρ και μεθημέραν εδίδαξε και εφώτισε, και δια της καθαρής ησυχίας και προσευχής τω Θεώ μετά σπουδής πάντας τους προσερχόμενους προσωκείωσατο». Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης στην παράφραση του ωραιότατου βίου του Καλλίστου αναφέρει πώς ο όσιος Γρηγόριος «είχε διαπαντός έργον περισπούδαστον να δράμη Αποστολικώς όλην την Οικουμένην, και να σύρη όλους τους Χριστιανούς εις την θείαν ανάβασιν με την διδασκαλίαν του, εις τρόπον όπου με το μέσον της πρακτικής αρετής να τους ανεβάση, ωσάν και τον εαυτόν του, εις το ύψος της θεωρίας με την συχνήν δέησιν της νοεράς προσευχής, καθώς και έγινε με το έργον τη αλήθεια δια της θείας χάριτος».

Αξιόλογοι μαθητές του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτου και θερμοί ακόλουθοι της ησυχαστικής παραδόσεως ήταν Μάρκος ο νηπτικός από τις Κλαζομενές, Ιάκωβος Επίσκοπος Σερβίων, Ααρών ο διορατικός, Μωυσής, Κλήμης από τη Βουλγαρία, Λογγίνος, Κορνήλιος και Ησαΐας. Οι τρεις τελευταίοι είναι αυτοί που βρήκε ο Γρηγόριος ασχολούμενους με τη θεωρητική ζωή στη σκήτη του Μαγουλά. Απέκτησαν και αυτοί αρκετούς μαθητές και τους μύησαν στα μυστικά της ιεράς ησυχίας: «Τη μελέτη και σπουδή των κρειττόνων προστετηκότες και μέχρι τελευτής τη νοερά και σωτηριώδει εργασία εμμελετώντες και ασχολούμενοι» κατά τον άγιο Κάλλιστο.

Ο άγιος Κάλλιστος (+1363) συνδέεται στενά, εκτός του αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτη, και με τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, του οποίου υπήρξε ενθουσιώδης ακόλουθος, τον συνόδευσε στη Θεσσαλονίκη και στην Κωνσταντινούπολη, υπέγραψε τον Αγιορείτικο Τόμο (1339), συγκάλεσε σύνοδο στα ανάκτορα των

Βλαχερνών, που επικύρωσε την παλαμική διδασκαλία. Αναδείχθηκε και σημαντικός συγγραφέας, όπου καθαρά φαίνεται η καθαρή καρδιά και η αγάπη της ησυχίας: «Νους καθαρθείς δια της νήψεως, ραδίως σκοτίζεται, ει μη τη συνέχει μνήμη του Ιησού απασχολείται πάντη των έξωθεν. Ο δε την πρακτικήν συναρμόσας τη θεωρία, οιονεί τη του νοός τηρήσει, ψόφους ουκ απαναίνεται κτύπους ανάρθρους ή και ενάρθρους ουκ αποσειεται, τρωθείσα γαρ η ψυχή τω θείω έρωτι του Χριστού, ως αδελφιδώ τούτω γε κατακολουθεί

Οι άριστα βιογραφούμενοι από τον άγιο Φιλόθεο τον Κόκκινο Αγιορείτες όσοι: Γερμανός ο Μαρούλης (1336) ο λάτρης της ησυχίας, ο ισόβιος υποτακτικός, ο θεωρητικός, Σάββας ο Βατοπαιδινός (+1394), ο δια Χριστόν σαλός, ο «λιμώ τε και δίψει και παννύχοις προσταλαιπωρών αγρυπνίαις, ώσπερ άσαρκος τις και άυλος ων η πτηνός μάλλον και ουκ άνθρωπος, μηδέν έχων μεθ' εαυτού το παράπαν, ει μη το σώμα», ο αγωνισθείς κατά του Ακίνδунου, Ισίδωρος ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (+1350), του οποίου ο βίος είναι γεμάτος από θεοφάνειες, αγγελοφάνειες κι αγιοφάνειες, ο άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης τον έστειλε στον κόσμο και στάθηκε ένας από τους πρωτοστάτες του αντιβαρλααμικού αγώνος, μεταλαμπαδευτής της νοεράς προσευχής σε περισσότερα στρώματα ανθρώπων, το μοναχικό σχήμα έλαβε από τον άγιο Παλαμά, του οποίου υπήρξε συνοδοιπόρος στους αντιαιρετικούς αγώνες και ως Πατριάρχης τον αποκατέστησε και τον χειροτόνησε μητροπολίτη Θεσσαλονίκης.

Ορισμένοι των μαθητών του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτου μετέφεραν το ησυχαστικό αθωνικό πνεύμα στα Βαλκάνια και πέραν αυτών, όπως οι όσοι Ρωμύλος (+1375), που μετέφερε στον σερβικό μοναχισμό την ασκητική και μυστική παράδοση του διδασκάλου του, με τους δικούς του μαθητές Νέστορα, Δανιήλ, Σισώη, Μαρτύριο και Γρηγόριο κι έχουμε μια μεγάλη εξάπλωση του ησυχασμού στη Σερβία και Βουλγαρία, Θεοδόσιος (+1362), που στη μονή που ίδρυσε στο Κελιφάρεβο Τυρνόβου, καλλιέργησε τα γράμματα και τη νήψη και την έκανε κέντρο ησυχασμού, παιδείας και πολιτισμού, σε δύο συνόδους που κλήθηκε υπεράσπισε σθεναρά την αλήθεια των ήσυχαστών, ως και ο μαθητής του Ευθύμιος Τυρνόβου (+1401/2), σημαντικός Βούλγαρος συγγραφέας, ο οποίος έγραφε στον συνέκδημό του άγιο Κυπριανό Κιέβου περί των καλών της ησυχίας: «Η έρημος είναι μήτηρ της ησυχίας, νηστείας διδάσκαλος, σύζυγος πνευματική, κλίμαξ προς ουρανόν φέρουσα, οδός προς Θεόν απλανής, άλυσις ευεργετική, ησυχία και νηστεία, αγνεία παρακλητική, σοφίας καθηγητής». Φίλος των παραπάνω αγίων ήταν ο άγιος Νικόδημος της Τισμάνα (+1406) ως και των αγίων Φιλόθεου Κόκκινου και Γρηγορίου του Παλαμά. Καλλιέργησε μακροχρόνια τη νοερά προσευχή κι αξιώθηκε χαρισμάτων. Στις μονές που ίδρυσε στη Βουλγαρία και Ρουμανία, μετέφερε τις ησυχαστικές ιδέες. Θεωρείται πατέρας του ρουμάνικου μοναχισμού. Παρόμοιο έργο επιτελεί στη Ρωσία ο Αθωνίτης ησυχαστής άγιος

Κυπριανός μητροπολίτης Κιέβου (+1406) με τις μεταφράσεις ασκητικονηπτικών κειμένων και την εδραίωση της περί τον άγιο Σέργιο του Ραντονέζ ησυχαστικής κινήσεως και της προς το Άγιον Όρος στροφής των Ρώσων. Η μυστική ζωή ήρεμα γίνεται δεκτή, παρά τις κάποιες αντίθετες ιδέες, υιοθετούνται οι παλαμικές αντιλήψεις και δημιουργείται η σημαντική κίνηση των πέρα του Βόλγα σπουδαίων στάρετς.

Μεγάλη μορφή ησυχαστή είναι του οσίου Μαξίμου του Καυσοκαλύβη (+1365), του οποίου η συνομιλία με τον όσιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη αποτελεί σταθμό στη νηπτική γραμματεία. Αναφέρει λοιπόν πώς με τη βοήθεια της Θεοτόκου «άρχισεν η καρδιά μου να λέγη από μέσα την προσευχήν, και ο νους μου να γλυκαίνεται εις την ενθύμησιν του Ιησού μου, και της Θεοτόκου μου, και να είναι πάντοτε μαζί με την ενθύμησιν αυτών, και πλέον από εκείνον τον καιρόν δεν έλειπεν η προσευχή από την καρδίαν μου... Εποθούσα την ησυχίαν πάντοτε, δια να απολαύσω πλέον περισσότερο τον καρπόν της προσευχής ο οποίος είναι μία αγάπη υπερβολική εις τον Θεόν, και μία αρπαγή του νοός προς τον Κύριον... Όταν έλθη η χάρις του Αγίου Πνεύματος εις τον άνθρωπον δια μέσου της προσευχής, τότε παύει η προσευχή· επειδή και ο νους κυριεύεται όλος από την χάριν του Αγίου Πνεύματος, και δεν ημπορεί πλέον να ενεργήση τας δυνάμεις του, αλλά μένει αργός, και υποτάσσεται εις το Άγιον Πνεύμα, και όπου θέλει το Άγιον Πνεύμα τον πηγαίνει, ή εις αέρα άυλον θείου φωτός, ή εις άλλην θεωρίαν ανεκδιήγητον ή και πολλάκις εις ομιλίαν θεϊκήν και εν συντομία, καθώς θέλει το Πνεύμα το Άγιον, έτσι παρηγορεί τους δούλους του καθώς πρέπει εις τον καθένα, έτσι του δίδει και την χάριν του».

Βλαστός της αθωνικής ησυχαστικής χορείας είναι και ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης (1380), μαθητής των σπουδαίων ησυχαστών Γρηγορίου και Μωυσή της σκήτης του Μαγουλά, των οποίων το πνεύμα μετέφερε στη μοναστηριούπολη των Μετεώρων. Επίσης ο άγιος Κάλλιστος ο Β΄, ο Παντοκρατορινός και Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1397), ο οποίος μαζί με τον όσιο Ιγνάτιο τον Ξανθόπουλο έγραψαν περί των καλών της θεοποιού ευχής: «Αδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τω ονόματι του Κυρίου Ιησού, ίνα καταπίη η καρδιά τον Κύριον και ο Κύριος την καρδίαν και γένηται τα δύο εις εν. Και αύθις μη χωριζέτω την καρδίαν υμών από του Θεού, αλλά προσμένετε και φυλάσσετε αυτήν μετά της μνήμης του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού πάντοτε έως ου εμφυτευθή το όνομα του Κυρίου έσω εν τη καρδιά και μηδέν έτερον εννοή, ίνα μεγαλυνηθή Χριστός εν υμίν». Ο άγιος Κάλλιστος ο Καταφυγιώτης συνεχίζοντας θα πει: «Όταν το του νοός πρόσωπον νεύον είσω καρδιάς, δρα την του πνεύματος έλλαμψιν εξ αυτής αείβλυτα πηγάζουσαν, τότε πάνυ καιρός του σιγάν».

Παρατηρούμε πώς κεντρική μορφή του 14ου αιώνα αναδείχθηκε ο άγιος Γρηγόριος

ο Παλαμάς (1359). Τα έργα του τον κατατάσσουν μεταξύ των μεγάλων θεολόγων και πατέρων της Εκκλησίας. Ύστερα από τις γνωστές ησυχαστικές έριδες μας άφησε δωρεά ανεκτίμητη, ογκώδη μυστική γραμματεία. Ο Αθωνίτης ασκητής, ύστερα από πολλούς και μακρούς αγώνες, δικαιώθηκε από τρεις συνόδους της Κωνσταντινουπόλεως 1341,1347 και 1351. Ο σοφός ιεράρχης της Θεσσαλονίκης ανανέωσε με το έργο του τις περί του ακτίστου φωτός θείες εμπειρίες της Εκκλησίας. Το έργο του αυτό επηρέασε βαθειά τη μετέπειτα θεολογία και τη μοναστική ζωή. Η νίκη του αγίου Παλαμά κατά των αιρετικών, ήταν νίκη του Αγίου Όρους, κατά των ρευμάτων του ουμανισμού και της κυριαρχίας του ορθού λόγου και της γνώσεως, που έθεταν την πίστη σε δεύτερη μοίρα και αλλοίωναν το νόημα της ευαγγελικής αγάπης, προσευχής και ασκήσεως. Ο 14ος αιώνας με την παρουσία εμπνευσμένων μορφών και με κορυφαίο τον άγιο Παλαμά δύναται να χαρακτηριστεί ως ο λαμπρότερος στην ιστορία της αθωνικής αγιότητας. Η πνευματική ζωή είχε φθάσει σε υψηλό βαθμό και η αρετή των μοναχών κυριαρχούσε.

Θα μπορούσαμε να πούμε πώς η δόξα του 14ου αιώνα ήταν μια πλούσια δωρεά, που θα έπρεπε να φυλαχθεί στις δυσκολίες που θα ακολουθούσαν. Όμως και μέσα στους αιώνες της δουλείας ο Άθωνας δεν υστερήθη οσίων ησυχαστών: Νήφων ο Καυσοκαλυβίτης (+1411) μαθητής των οσίων Νείλου του Εριχιώτη, Θεογνώστου και Μαξίμου του Καυσοκαλύβη με υπερθαύμαστη άσκηση και υψηλή θεωρητική ζωή, Νείλος της Σόρας (+1508), ο οποίος χρησιμοποίησε στα συγγράμματά του την ησυχαστική ορολογία των Αθωνιτών, την οποία παρουσίασε σε μοναχούς και λαϊκούς, γιατί η άσκηση και η προσευχή ως μέθοδος τελειοποιήσεως του πνεύματος είναι εξ ίσου απαραίτητη σε όλους, ως και ο ομόφρονος μαθητής του Ιννοκέντιος τού Βολογκόντσκου (+1521), Διονύσιος ο εν Ολύμπω (+1541), ο λάτρης της ησυχίας και νήψεως, Θεωνάς Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (+1542), όπου κατά τον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη «ησύχαζεν εκεί (στο ασκητήριό του) μόνος, μόνω τω Θεώ προσευχόμενος και πάλιν συνήρχετο με τους μαθητάς του, παρήγορων αυτούς πολλάκις με την θείαν διδασκαλίαν του... συνομιλεί με τον Θεόν, και εις την αγάπην αυτού ανεφλέγετο, είναι απόδειξις, ότι ηγάπησε τον Θεόν εξ όλης ψυχής του, και εξ όλης καρδιάς του, και εξ όλης ισχύος του, και εξ όλης της διανοίας του».

Φορέας των παλαμικών ιδεών στη Ρωσία ήταν και ο Βατοπαιδινός μοναχός Μάξιμος ο Γραικός (+1556), ο οποίος παρά τις πικρές του περιπέτειες, μέσα στη φυλακή έγραψε με κάρβουνο στον τοίχο κανόνα στο Άγιον Πνεύμα, κι αναδείχθηκε για το αναμορφωτικό του έργο το πιο λαμπρό ελληνικό όνομα στη Ρωσία.

Ο όσιος Νείλος ο Μυροβλύτης (+1651) «καταφλεγόμενος από τον πόθον της ησυχίας, εζήτηε τόπον ερημικώτερον και εύρων σπήλαιον κατάκρημνον και από τα δύο μέρη, φοβερόν εις την θέαν δια το κρημνώδες, κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας και κατήλθεν εις αυτό. Έμεινε δε εκεί ο αείμνηστος, μόνος μόνω τω Θεώ προσευχόμενος και καταγινόμενος εις θεωρίας, άλλος δε κανείς δεν εγνώριζε τούτο, ει μη μόνος εκείνος, όστις τον ωδήγησεν εις αυτό. Εις αυτό δε και έμεινεν έως τέλους άγνωστος και αγωνιζόμενος ο μακάριος... πόσας δε αγγελικάς οπτασίας και παρηγορίας είδεν, αδύνατον είναι να διηγηθή τις».

Πράγματι ο «ΙΗ΄ αιών ομοιάζει εν Άθω εις πολλά τον ΙΔ΄». Πρώτος της πνευματικής αυτής κινήσεως υπήρξε ο όσιος Ακάκιος ο Καυσοκαλυβίτης (+1730), τον οποίο δικαίως ο ομόφρονος υποτακτικός του παπα-Ιωνάς ο Καυσοκαλυβίτης (+1765) εξαίρει ως πρότυπο ασκητή-ησυχαστή, νηστευτή-σηλαιώτη, αλείπτη νεομαρτύρων, διδάσκαλο της νοεράς προσευχής, όταν προσευχόταν «έβγαινε φλόγα πυρός από του στόματός του». Του ίδιου πνεύματος ήταν και ο όσιος Ιερόθεος ο Ιβηρίτης (+1745), περί του οποίου ο πρώτος βιογράφος του όσιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, γράφει περί των μεγάλων ασκητικών του αγώνων και προσευχών του «μετά δακρύων πολλών και στεναγμών (έλεγε) το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με». Είχεν έργον παντοτινόν ο αείμνηστος, και εσπούδαζεν, αν ήτον τρόπος, και δεν εμποδίζετο από τους ανθρώπους, να μην την αφήνη, ούτε από τον νουν του ούτε από το στόμα του». Ο ιερομάρτυς Κοσμάς ο Αιτωλός (+1779), μετά εικοσαετή άσκηση στη μονή Φιλόθεου και εσωτερική πληροφορία εξήλθε στον κόσμο και κατά τις εθνοσωτήριες και ψυχωφελείς ιεραποστολικές του περιοδείες μοίραζε σταυρούς και κομποσχοίνια, μιλώντας απλά αλλά μεστά, για τη δύναμη της νοεράς προσευχής: «Να πάρετε όλοι από ένα κομπολόγιον, και το κομπολόγιόν σας να έχη τριάντα τρία σπυρία, και να προσεύχεσθε να λέγητε το Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού του ζώντος, δια της Θεοτόκου και πάντων σου των Αγίων ελέησόν με τον αμαρτωλόν και ανάξιον δούλόν σου. Μέσα εις το Κύριε Ιησού Χριστέ, αδελφοί μου, τι θεωρεί; θεωρεί η Αγία Τριάς, ο Θεός μας, η ένσαρκος οικονομία του Χριστού μας. Και πάντες οι Άγιοι με τον Σταυρόν και με το Κύριε Ιησού Χριστέ επήγαν εις τον παράδεισον. Και όποιος λέγει αυτόν τον λόγον και κάμνει και τον Σταυρόν του, καν άνδρας, καν γυναίκα, ευλογεί τον ουρανόν, την γην, την θάλασσαν. Με τον Σταυρόν και με το Κύριε Ιησού Χριστέ ιατρεύονται κάθε αρρωστείες. Με τον Σταυρόν και με το Κύριε Ιησού Χριστέ, οι Απόστολοι αναστούσαν νεκρούς και ιάτρευαν πάσαν ασθένειαν. Με τον σταυρόν και με το Κύριε Ιησού Χριστέ αποστομώνει ο άνθρωπος κάθε αιρετικόν. Με τον Σταυρόν και με το Κύριε Ιησού Χριστέ αγιάζει ο άνθρωπος και πηγαίνει εις τον παράδεισον, να χαίρεται και να ευφραίνεται ωσάν οι Άγγελοι».

Μια τετράδα οσίων θα σταθεί στην κορυφή της δημιουργικής πνευματικότητας του 18ου και 19ου αιώνος και θα μας δώσει ένα λαμπρό αναγεννητικό έργο, του οποίου τους ευχύμους καρπούς γευόμαστε μέχρι σήμερα. Πρόκειται για τους ομόφρονες νεοησυχαστές Παΐσιο Βελιτσκοφσκι (+1794), Μακάριο Νοταρά (+1805), Νικόδημο Αγιορείτη (+1809) και Αθανάσιο Πάριο (+1813). Οι τρεις τελευταίοι είναι και οι πρωτοστάτες του λεγόμενου κινήματος των Κολλυβάδων. Το κίνημα αυτό μιλούσε ζωηρά για επιστροφή στη ζωντανή πατερική παράδοση, περί συνεχούς θείας Μεταλήψεως, συνειδητής συμμετοχής του λαού στη λατρεία,

νήψεως και ασκητικότητας. Μάλιστα οι όσιοι αυτοί ασχολήθηκαν με τη ζωή και το έργο του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά.

Ο Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ, Γέροντα είχε τον ησυχαστή Βασίλειο, συγγραφέα και μεταφραστή νηπτικών έργων. Μετά πολυετή παραμονή στον Άθωνα επέστρεψε στη Ρουμανία, όπου στις μονές που προϊστάτο, έτρεφε τους πολλούς μοναχούς του κυρίως με τα νηπτικά έργα, που μετέφραζαν συνέχεια, όπως τη Φιλοκαλία το 1793, και πολλά άλλα, που στη συνέχεια μεταφέρθηκαν και στη Ρωσία και δημιούργησαν ησυχαστική αναγέννηση με πλουσίους καρπούς. Μεταξύ των έργων αυτών διακρίνονται και έργα του αγίου Παλαμά. Περί της νοεράς προσευχής γράφει ο όσιος Παΐσιος: Οι άγιοι ονομάζουν την προσευχή αυτή τέχνη τεχνών. Ποιος μπορεί ν' ασχοληθεί μ' αυτή χωρίς να διδαχτεί από έναν τεχνίτη, δηλαδή από έναν έμπειρο καθοδηγητή; Η προσευχή αυτή είναι μάχαιρα του πνεύματος, δοσμένη απ' τον Θεό για να συντρίψουμε τον εχθρό των ψυχών μας. Για κείνον όμως που δεν τη χρησιμοποιεί σωστά, υπάρχει φόβος να στραφεί εναντίον του. Η προσευχή αυτή έλαμψε σαν ήλιος ανάμεσα στους μοναχούς.

Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης γνώρισε τον μοναχισμό και τη νοερά άθληση από τους ενάρετους εξόριστους Κολλυβάδες Γρηγόριο, Νήφωνα, Αρσένιο και Σίλβεστρο τον Καισαρέα στην Ύδρα. Η γνωριμία του και συνεργασία του με τον άγιο Μακάριο Κορίνθου τον Νοταρά έφερε ως μεστό καρπό τη συλλογή και έκδοση της περίφημης Φιλοκαλίας, το 1782, η οποία αποτέλεσε σταθμό για την Ορθόδοξη πνευματικότητα και είχε μεγάλη απήχηση στον μοναχισμό και στον πιστό λαό, ώστε αργότερα να χαρακτηρίζει την εποχή αυτή. Η απώλεια των χειρογράφων του οσίου της εκδόσεως των Απάντων του Αγίου Παλαμά μετά δικών του σχολίων τον έκανε κατά τον βιογράφο του «κλαίοντα και οδυρόμενο». Κατά τον άγιο Νικόδημο: «Ο Παλαμάς εις τον ακρότατον ανελθών και ταις θεοπτικαίς λάμψεσι καταυγαζόμενος την διάνοιαν, σοφώτατα και θεολογικώτατα συγγράμματα τη Εκκλησία καταλείπει». Ο Γέρων Θεόκλητος Διονυσιάτης εύστοχα παρατηρεί για τον όσιο Νικόδημο: «Τον Παλαμάν εθεώρει ως τον εκφραστικώτερον θεολόγον του Ησυχασμού, υπέρ ου τόσον εμόχθησε και τόσα έπαθεν επί δεκαπενταετίαν δια την Συνοδικήν του δικαίωσιν. Εις τα έργα του ο θειος Πατήρ περισσότερον παντός άλλου επικαλείται τον Παλαμάν, ον μνημονεύει μετά πολλού σεβασμού και αγάπης, οσάκις πρόκειται να υποστηρίξη μίαν άποψίν του θεολογικήν, αναφερομένην εις την Ορθόδοξον πνευματικότητα». Θ' αρκεσθούμε μόνο σε μια φράση του οσίου από το αριστουργηματικό του Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον επί του θέματός μας: «Συνεργούντος σοι του συνεχώς εν τη καρδιά σου μελετωμένου γλυκύτατου Ιησού, θέλεις αναβή και εις τα υπέρ φύσιν διότι ανασκαλεύων δια της νοεράς ταύτης εργασίας και εξάγων τον χουν, και την τέφραν των παθών, και πονηρών λογισμών και προλήψεων από της καρδιάς σου, η οποία έχει εν εαυτή συγκεχωσμένον τον σπινθήρα της υπερφυσικής χάριτος του Θεού, θέλεις εύρη και αυτόν τον ίδιον σπινθήρα ον ήλθεν ο Χριστός βαλείν επί της γης της καρδιάς, και θέλεις χαρή επί τη ευρέσει αυτού χαράν ανεκκλάλητον, και από της χαράς σου θέλεις χύση γλυκύτατα δάκρυα.

Όσιος Αθανάσιος ο Πάριος

Ο όσιος Αθανάσιος ο Πάριος στο προοίμιο της παραφράσεως του βίου του αγίου Παλαμά, μεταξύ άλλων, αναφέρει πώς γράφει: «από ένα θερμότατον πόθον, όπου αισθάνομαι εις την καρδίαν μου, προς τον μέγαν εν ιεράρχαις Γρηγόριον, τον θαυμάσιον ποιμένα της μεγαλοπόλεως Θεσσαλονίκης, τον λαμπρότατον φωστήρα,

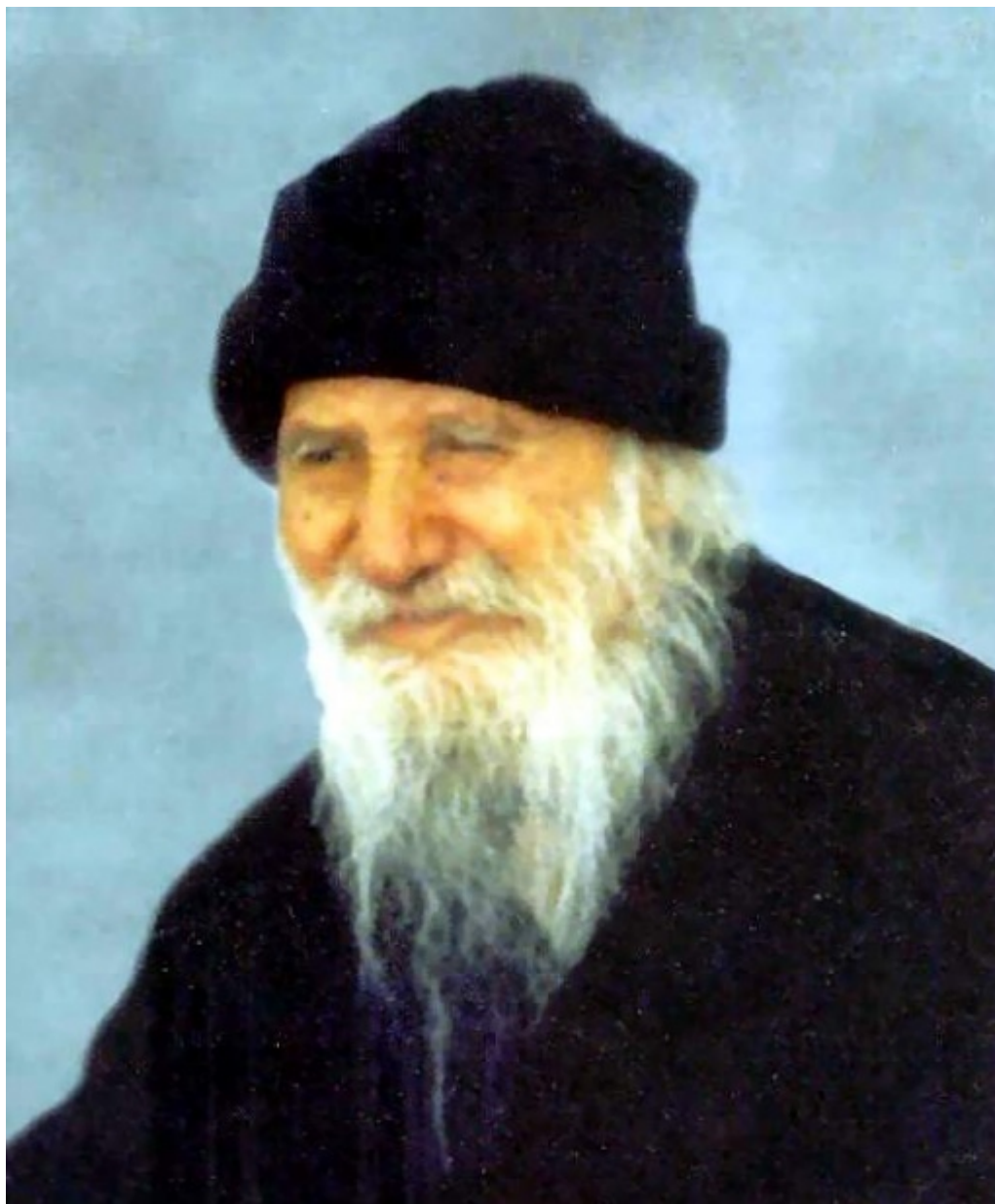
όλου του νοητού στερεώματος της Ορθοδόξου Εκκλησίας... Εφρόνει (μετά της Καθολικής Εκκλησίας δηλονότι) και όχι μόνον εφρόνει, αλλά και πολλά έγραψε, και με όλας τας δυνάμεις ηγωνίσθη να απόδειξη και απέδειξεν ότι πάσα θεία ενέργεια και η θεία και θεοποιός χάρις και το φως όπου έλαμψεν ο Κύριος εις την θείαν του μεταμόρφωσιν ήσαν και είναι άκτιστα, και δυσσεβείς και κακόφρονας απέδειχεν εκείνους, όπου τα εδογματίζαν κτιστά.

Παραλείποντες θαυμαστά στοιχεία βίων ιερών μορφών νεοησυχαστών Αγιορειτών του 19ου και 20ου αιώνος, που υπάρχουν σε πολλά σύγχρονα Γεροντικά, θα σταθούμε σε τέσσερις αρκετά γνωστές μορφές των ημερών μας, μακαριστούς πλέον και μακάριους, οι οποίοι πολλούς πολύ ωφέλησαν.

Πρόκειται για τον πολύτεκνο και καλλίτεκνο ασκητή Γέροντα Ιωσήφ τον Ησυχαστή (+1959) περί του οποίου γράφει ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου αρχιμανδρίτης Εφραίμ ως πνευματικός εγγονός αυτού: «Μελετώντας κανείς τις επιστολές του μακαρίου Γέροντα Ιωσήφ, το πρώτο που επισημαίνει είναι τον πόθο του, τη νοσταλγία του, την πολλή μεγάλη επιθυμία του να πείση το συνάνθρωπό του να ασχοληθή με την ευχή του Ιησού. Γιατί όταν ήλθε στον Άθωνα έθεσε σαν στόχο του να ζήσει όπως οι παλαιοί ασκητές». Γράφει ο Γέρον Ιωσήφ προς νέο σ'

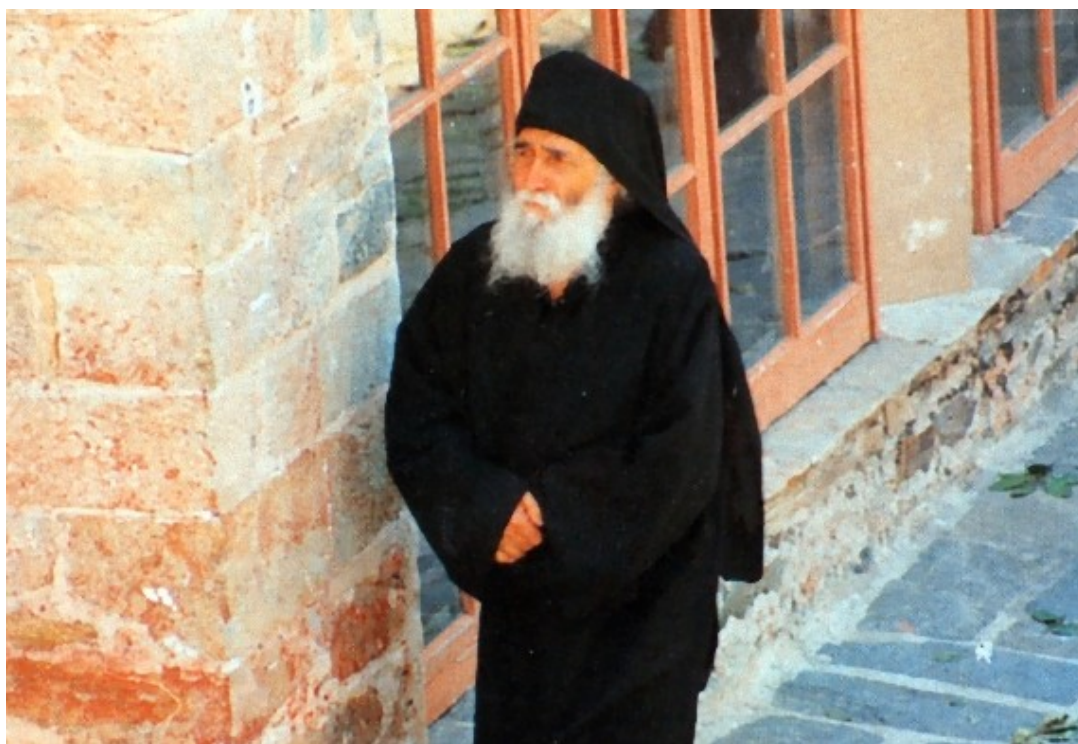
επιστολή του ενδιαφερόμενο για την ευχή του Ιησού: «η νοερά προσευχή εις εμένα είναι όπως η τέχνη του καθενός, καθότι εργάζομαι αυτήν τριανταέξ και επέκεινα χρόνια. Όταν εγώ ήλθα στο Άγιον Όρος, εζήτησα απ' ευθείας τους ερημίτας, όπου εργάζονται την προσευχήν. Τότε υπήρχαν πολλοί πριν σαράντα χρόνια όπου είχαν ζωή μέσα τους. Άνθρωποι αρετής. Γεροντάκια παλαιά. Από αυτούς εκάναμε Γέροντα και τους είχαμε οδηγούς. Λοιπόν η πράξις της νοεράς προσευχής είναι να βιάσης τον εαυτό σου να λέγης συνεχώς την ευχήν με το στόμα, αδιαλείπτως. Εις την αρχήν γρήγορα να μην προφθάνη ο νους να σχηματίζη λογισμό μετεωρισμού. Να προσεχής μόνον στα λόγια: Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με. Όταν αυτό πολυχρονίση, το συνηθίζει ο νους και το λέγει. Και γλυκαίνεσαι ωσάν να έχης μέλι στο στόμα σου. Και θέλεις όλο να το λέγης. Αν το αφήνης, στενοχωρείσαι πολύ. Όταν το συνηθίση ο νους και χόρταση -το μάθη καλά- τότε το στέλνει εις την καρδίαν.

Ο διακριτικός και διορατικός Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (+1991), παρ' ότι έζησε πολλά έτη στην Αθήνα, ζούσε ζωηρά τη νοερά εργασία και συμβούλευε «θα λες το Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού του Ζώντος, ελέησόν με, με πολύ ηρεμία, απαλότητα και γλυκύτητα. Να μη ταραζέσαι από τις διάφορες εικόνες που θα σου φέρνει ο πονηρός, ούτε να βιάζεσαι όταν λες τις λέξεις αυτές, και να προσέχεις καλά το νόημά τους». Ζώντας αδιάλειπτα τη νοερά προσευχή συχνά έλεγε πώς να λένε την προσευχή: «Χωρίς βία και άγχος, θα τα λέτε ήρεμα, ταπεινά, με αγάπη, με γλύκα» κι άλλοτε «Να προσεύχεσαι χωρίς αγωνία, ήρεμα, με εμπιστοσύνη στην αγάπη και στην Πρόνοια του Θεού. Μην κουρασθής να προσεύχεσαι».

Αν θα προσθέταμε κεφάλαια στη Φιλοκαλία, οπωσδήποτε θα έπρεπε να θέσουμε τα έργα του Γέροντος Σωφρονίου Σαχάρωφ (+1994) μαθητού του αγίου Σιλουανού

του Αθωνίτη (+1938) και εξαιρετού βιογράφου του. Ο καθηγητής Γ. Μαντζαρίδης το βιβλίο του «Περί προσευχής» χαρακτηρίζει ανεκτίμητο θησαυρό στην Ορθόδοξη θεολογική και εκκλησιαστική γραμματεία. Πράγματι το βιβλίο αυτό είναι αποκαλυπτικό των βιωμάτων του συγγραφέως: «Η απόκτησις της προσευχής δια του Ονόματος του Ιησού σημαίνει απόκτησιν της αιωνιότητος. Εις τας πλέον θλιβεράς στιγμάς της καταρρέουσας του φυσικού ημών οργανισμού η προσευχή, Ιησού Χριστέ, αποβαίνει το ένδυμα της ψυχής. Όταν η δραστηριότης του εγκεφάλου ημών παύη, πάσα δε άλλη προσευχή καθίσταται δύσκολος δια την μνήμην και την προφοράν, τότε το φως της θεογνωσίας, όπερ εκπορεύεται από του Ονόματος και το οποίον ενδομύχως έχομεν αφομοιώσει, θα παραμείνη αναφαίρετον από του πνεύματος ημών...

Ο Γέροντας Παΐσιος (+1994) ζώντας στα βάθη της καθαρής του καρδιάς την προσευχή κι αγαπώντας θερμά την ησυχία μιλούσε συχνά στους πολλούς επισκέπτες του περί προσευχής, ως συνέχεια της προσευχής του: «Ο άνθρωπος να συναισθάνεται την αμαρτωλότητά του και να έχει εμπιστοσύνη κι ελπίδα στο έλεος του Θεού, διότι αυτό θα τον σώσει. Έτσι συγκεντρώνεται ο νους του κι αισθάνεται την ευχή ως ανάγκη. Έτσι αρχίζει να λέει «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελθέ»... και η καρδιά ξεκουράζεται».

Η ησυχαστική παράδοση σε όλη την ιστορία του Αγίου Όρους ήταν και είναι ζωντανή. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς είναι λίαν επίκαιρος σήμερα. Η γνήσια μοναχική ζωή, είναι η εμπνευσμένη μυστική ζωή, με πλούσια και μοναδική δημιουργία και προσφορά για όλη την Εκκλησία και τον κόσμο. Με τη νοερά

άθληση ο Ορθόδοξος μοναχός βιώνει στην εντέλεια την ενότητα της Εκκλησίας και συνεργεί στη σωτηρία του κόσμου.

Η κύρια εργασία των μοναχών είναι η προσευχή, της οποίας η ευεργετική δύναμη έχει απεριόριστη αξία για όλο τον κόσμο. Η αγάπη αυτών που παρέμειναν κρυμμένοι σε σπήλαια και χαράδρες δεν ήταν λιγότερη από αυτών που εργάσθηκαν εκτός του Όρους.

Μέσα από τις κρύπτες τους προσεύχονταν νυχθήμερα υπέρ της σωτηρίας παντός του κόσμου. Η προσωπική τους τελείωση ήταν δύναμη για το ένα σώμα της Εκκλησίας, του οποίου αποτελούσαν δυναμικά μέλη. Οι προσευχές τους ήταν ανυπολόγιστης αξίας για όλη την ανθρωπότητα κι επηρέαζαν τις εκβάσεις της ιστορίας. Οι άσημοι ασκητές βίωναν στα βάθη της καρδιάς τους τα μυστήρια του Θεού, ήσαν οι όντως θεολόγοι. Ο άγιος Μάξιμος έλαβε το χάρισμα της θεολογίας από τη Θεοτόκο στην κορυφή του Άθωνα. Οι θείες ελλάμψεις του ακτίστου και ενυποστάτου φωτός, που χαρίζεται στους κατά χάριν αξίους, ένωναν μυστικά τους νέους μαθητές του Κυρίου, τους ησυχαστές, καθώς θεολογεί ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Η ζωή των όσιων του Άθω Πατέρων υπογραμμίζεται από την αναγκαιότητα της πρακτικής αρετής και ασκήσεως για να καθαρισθεί ο νους και η καρδιά και να γίνουν δεκτικοί των θείων θεωρημάτων. Αποκορύφωμα όλων των πρακτικών ασκήσεων η προσευχή, η αγάπη, η οποία αντικαθιστούσε την ιεραποστολή, τη διδασκαλία και τη φιλανθρωπία. Μόνη η προσευχή καταξίωσε τον σκοπό της αναχωρήσεως από τον κόσμο. Θεολογία και προσευχή δεν αποτελούν κάτι ανεξάρτητο. Υπάρχει ενότητα πλήρης στην πράξη ως μία θεωρητική ζωή προσιτή σε όλους. Η Εκκλησία σήμερα καλείται να μελετήσει ιδιαίτερα την πλούσια ησυχαστική της παράδοση και πρώτος ο μοναχισμός και μάλιστα ο αθωνικός.

Κλείνω με τα θεόπνευστα λόγια του οσίου Σιλουανού του Αθωνίτου: «Εγώ εγνώρισα ότι η προσευχή είναι εύκολος, επειδή βοηθεί η χάρις του Θεού. Ο Κύριος αγαπά ημάς υπερβαλλόντως, και δια της προσευχής καταξιοί ημάς να συνομιλώμεν μετ' Αυτού και να μετανοώμεν και να δοξολογώμεν Αυτόν. Αδυνατώ να περιγράψω οπόσον πολύ αγαπά ημάς ο Κύριος. Δια του Πνεύματος του Αγίου γνωρίζεται η αγάπη αυτή, και η ψυχή του προσευχομένου γνωρίζει το Άγιον Πνεύμα»

Πηγή: agapienxristou.blogspot.ca